

39. Стронін О.І. Лист до О. Кониського від 18. 03. 1862 р. / О.І. Стронін // ДАПО. – Ф. 417, оп. 1, спр. 54, арк. 1–2 зв.

Надійшла до редколегії 18.10.2011

УДК 94 (477): 35207 «1870/1892»

В. М. Коробка

Маріупольський державний університет

РОЗВИТОК МІСЬКОГО ШКІЛЬНИЦТВА В КАТЕРИНОСЛАВІ В 1870–1890-х рр.

Отримавши в результаті міської реформи 1870 р. відносну самостійність у розпорядженні бюджетними коштами, міське самоврядування Катеринослава протягом 1870–1890-х рр. ініціювало низку результативних заходів щодо розвитку народної освіти. Вони полягали у створенні, самостійно і спільно із земством та державними органами, навчальних закладів, а також участі в їх утриманні та зміцненні матеріальної бази.

Ключові слова: Катеринослав, міське самоврядування, навчальні заклади, бюджетні видатки.

Получив в результате городской реформы 1870 г. относительную хозяйственную самостоятельность в распоряжении бюджетными средствами, городское самоуправление Екатеринослава на протяжении 1870–1890-х гг. инициировало ряд результативных мероприятий по развитию народного просвещения. Они проявились в создании, самостоятельно и совместно с земством и государственными органами, учебных заведений, а также участии в их содержании и укреплении материальной базы.

Ключевые слова: Екатеринослав, городское самоуправление, учебные заведения, бюджетные расходы.

Having obtained relative independence in terms of ownership of public schools as a result of the local government reform of 1870, over the period of the 1870s – 1890s Yekaterinoslav local government initiated a series of efficient measures aimed at development of elementary, vocational, high and higher education. Those measures resulted in creation of educational institutions in joint cooperation with the regional administration and the government agencies as well as in participation in the ownership and strengthening the financial basis.

Key words: Yekaterinoslav, local government, educational institutions, budget expenditures

Після Великої реформи 1861 р. Катеринослав перетворювався не тільки на потужний центр промисловості й торгівлі, але і на важ-

ливий осередок освітнього життя в підросійській Україні. У контексті розбудови в сучасних умовах місцевого самоврядування та посилення ролі його органів у всебічному розвитку навчальних закладів доречним вважаємо розгляд історичного досвіду участі громадського управління міста в зазначений період у становленні системи міського шкільництва.

Розгляд проблеми забезпечення розвитку початкової та середньої освіти Катеринославською міською думою та управою здійснювався доволі переривчасто. Найбільшою насиченістю відповідними фактами вирізняються колективна монографія «Історія Дніпропетровського університету» (Д., 2006), а також монографія [1] та дисертація [2] О. Двуреченської. Піклування установ міського самоврядування про шкільництво певним чином розглянуто А. Фоменком у нарисах про пам'ятки культури Катеринослава, що містяться в науково-популярному виданні «Дніпропетровськ: минуле і сучасне» (Д., 2006).

Мета цієї статті – висвітлення участі катеринославського міського громадського управління в розвитку народної освіти протягом 1870–90-х рр.

Міська реформа 1870 р. завдяки наданню містам певної господарської самостійності створила сприятливі умови для розвитку міського шкільництва. Розгляд діяльності міського громадського управління в галузі освіти логічно розпочати із його впливу на розвиток початкової школи. Нові установи самоврядування (дума та управа) після міської реформи 1870 р. не отримали від дореформених багатой спадщини, тобто більш-менш розгалуженої мережі навчальних закладів. Лише чоловіче училище, яке вже існувало без малого 70 років, утримувалося на кошти міського бюджету. Жіноче народне училище було започатковане новим громадським управлінням 1872 р. Приміщення для нього було пожертвоване міським головою Д. Мінаковим [9].

Уже за нового міського управління до піклувань про початкову жіночу освіту долучилася вчительська громадськість міста. Викладачу Маріїнської жіночої гімназії було утворено Товариство піклування про жіночу освіту Катеринослава, що ініціювало створення нижчої школи для дівчат. Своє схвальне ставлення до цього почину виявила міська дума, яка орендувала на перший час приміщення для нового закладу освіти. Його відкриття відбулося 24 квітня 1874 р. У перший рік існування навчальний заклад прийняв 88 учениць [11, с. 17].

Незначними були спочатку й видатки міського бюджету на фінансове забезпечення шкільної справи. Так, у 1874 р. вони становили 1 932 крб, що дорівнювало, за нашим підрахунком, 2% від загальних

видатків міста (89 325 крб) [12, с. 10]. Така мізерія не могла задовольнити ні городян – платників більших чи менших податків, ні їх представників у міській думі та управі.

Наприкінці 1880-х рр. деякі проблеми початкового шкільництва у Катеринославі зрідка розглядалися на шпальтах «Екатеринославских губернских ведомостей». Приміром, у публікації, присвяченій проблемам освіти, яка побачила світ 1889 р., відзначалося, що на початкові школи у 1885 р. із міської каси було виділено 5 735 крб, а в 1887 р. – 11 701 крб, що становило відповідно 4,5% і 6,5% бюджетних витрат. Указуючи на збільшення видатків міста на народну освіту, дописувач відзначав їх недостатність. У першу чергу це виявлялося в тому, що місту належали тільки дві початкові школи, які не могли забезпечити прийом на навчання усіх бажаючих – багатьом щорічно відмовляли в зарахуванні через брак вільних місць [8].

У той самий час автор публікації звертав увагу на незручність розташування того приміщення училища, що знаходилось у дворі міської управи, де, крім навчального закладу, розміщалися пожежні, поліцейська кордегардія, асенізаційний обоз. Таке сусідство, відзначав кореспондент, навряд чи бажане: там, де діти гуляють під час перерв, лаються пожежні, проходять обірванці з кордегардії, привозять у поліцію осіб, п'яних до нестями, стоїть асенізаційний обоз тощо [8].

Вочевидь, стурбованість станом шкільництва в місті була добре усвідомлена й провідниками громадського управління, що в міру можливостей намагалися розв'язати нагальні проблеми. Так, 16 жовтня 1887 р. із приводу відзначення п'ятдесятої річниці від дня смерті О. Пушкіна було відкрито нове чоловіче училище, яке отримало назву Пушкінське.

Третього вересня 1889 р. Катеринославська міська управа вперше провела акт – збори, присвячені звітуванню про становище в місті шкільництва [9]. У поданій в «Екатеринославских губернских ведомостях» інформації про цей захід містяться короткі характеристики навчальних закладів, які, скоріше, являли собою переказ змісту повідомлень, що тоді були виголошені та відбивали найбільш значущі результати піклування міського самоврядування про початкову освіту в Катеринославі.

Так, початкових навчальних закладів, які утримувалися виключно на кошти міського бюджету, у місті було три: з них два чоловічі й один жіночий. У них виховувалися у 1888 / 89 навчальному році відповідно 220 хлопчиків і 79 дівчат, що разом становило 299 осіб. В училищах навчалися представники всіх основних станів міста, але переважали діти міщан (87%). За віросповіданням більшість учнів належала до православ'я, але були й іудеї та протестанти [9].

У зазначеному навчальному році вступити на навчання прагнули 160 осіб, прийняли ж тільки 95 (60%). Через брак місць було відмовлено п'ятнадцяти дівчатам і п'ятидесятьом хлопцям. Загальна їх кількість становила 65 осіб, або 40% від усіх бажаних вчитися [9].

У першому чоловічому училищі через відсутність дворового місця, яке належало б виключно училищу, гімнастика зовсім не викладалася. Недоліком був і поганий стан однієї із трьох класних кімнат: підлога, двері та віконні рами вкрай зношені, печі через невдале розміщення майже не обігрівали кімнату [9].

Класна кімната Пушкінського училища могла вмістити до ста учнів або дозволяла розділення на два приміщення, але будівля, де вона знаходилася, була надзвичайно холодною через неправильне влаштування печей та відсутність ставень. Недостатньо зручним був будинок жіночого народного училища. У двох класних кімнатах ледве вміщувалося 26 шкільних лав для 79 учениць [9].

Завдяки спеціальним асигнуванням думи перше чоловіче училище мало гарну бібліотеку з фондами для вчителів (162 назви, 342 примірники) і для учнів (190 назв і 342 примірники) та достатню кількість атласів, глобусів і карт. У звітуванні зазначалося про помітне збільшення книгозбірні жіночого народного училища. Так, в учительському фонді нараховувалося 49 назв та 61 примірник книжок, а в учнівському – 123 назви у 575 томах. Навчальний заклад мав у своєму розпорядженні 77 одиниць різних посібників. Поступово поповнювалася бібліотека Пушкінського училища, що на момент звіту нараховувала в учительському фонді 49 примірників, в учнівському – 269 та 14 одиниць посібників [9].

Стосовно учнів першого училища в губернській газеті вміщено було інформацію про їх охайний вигляд, дисциплінованість і вельми задовільні успіхи. А їх вчителі, як зазначалося, відрізнялися великим досвідом. Періодичне видання сумлінно переповіло відомості, у яких із бухгалтерською точністю було вираховано вартість навчання для кожного учня: 20 крб 33 коп. на рік, а кожний випускник, що закінчив курс навчання, обходився у 209 крб [9].

Що стосується початкової професійної освіти в Катеринославській губернії, то головним ініціатором її розвитку виступало губернське земство. На сесії губернських зборів 1869 р. було ухвалено рішення про обкладання всієї губернії особливим податком. Із отриманих коштів збиралися видавати по 3000 руб. тим повітовим земствам, які виявлять бажання у себе відкрити спеціальні ремісничі училища або невеликі навчальні майстерні у вигляді ремісничих відділень і класів при існуючих місцевих загальноосвітніх училищах.

Громадське управління міста, знаходячись увесь час у скрутному фінансовому становищі, не поспішало перехоплювати ініціативу

в цій справі у губернського земства. Але усвідомлення корисності початкової технічної освіти, вигод, що можуть бути здобуті від розвитку продуктивних сил місцевості та полегшення нужденності найбідніших верств населення, сприяло поступовому включенню катеринославського міського самоврядування у процес розвитку початкової професійної освіти.

Отже, 20 червня 1879 р. було відкрито перше в місті ремісниче відділення, влаштоване при міському училищі. Розмір коштів на його утримання в 1888 р. становив 2550 крб, а головні джерела – асигнування губернського земства (1 200 крб.), міського управління (900 крб) та казни (300 крб). Ремісниче відділення складалося з трьох класів із шестирічним курсом навчання, протягом яких вивчалися столярно-токарське, оббивально-лимарне та чоботарське ремесла. На 1 січня 1888 р. в ньому навчалася 68 осіб – виключно учні міського училища [13, с. 343–344].

Тільки із запровадженням Городового положення 1870 р. розгорнулася широка участь представницького органу міської громади в розвитку середньої освіти. Так, Катеринославська Дума долучилася до заснування і подальшого розвитку реального училища. У 1874 р. міське управління порушило клопотання про перетворення повітового училища в міське шестикласне училище із трьома спеціальними класами. Цю пропозицію відхилив попечитель Одеського навчального округу, що вказав на подібність проектного громадським управлінням закладу за типом до реального училища, яке й запропонував заснувати на кошти уряду, міста та земства. Цей новий заклад освіти в Катеринославі, з огляду на традиційне для імперії повільне виконання справи, яка стосувалася одночасно різних відомств, напрочуд швидко відкрився – 26 вересня 1875 р. [5, 7]. На придбання для нього меблів та іншого господарського обладнання, потрібного для початку діяльності, Катеринославська Дума виділила 3 000 крб. Крім цього із 22 280 крб, необхідних реальному училищу для щорічного утримання, місто надавало 3 000 крб. До того ж внесками по 725 крб Дума забезпечувала діяльність сьомого – додаткового – класу [7].

У царині середньої жіночої освіти громадське управління Катеринослава почало свою діяльність із виділення на 1872 р. 360 крб місцевій Маріїнській гімназії, яка була заснована на кошти губернського дворянства ще 1865 р. Ці кошти, як випливає із міського кошторису на 1873 р., мали цільове призначення – «на виховання дітей бідних батьків – громадян м. Катеринослава» [4].

Започаткування катеринославським громадським управлінням жіночого середнього навчального закладу, який належав би місту, було пов'язане з тим, що в Маріїнській гімназії виникли труднощі – паралельні відділення були створені для чотирьох нижчих кла-

сів, а при п'ятому і наступних класах не створювались через брак приміщень. Тому багатьом ученицям, що намагалися вступити у п'ятий клас, доводилося відмовляти. Через це піклувальна рада Маріїнської гімназії неодноразово пропонувала Думі віднайти кошти для відкриття в Катеринославі чотирикласної прогімназії і таким чином забезпечувати середню освіту для представниць міської громади [6].

Унаслідок таких обставин громадське управління міста енергійно взялося за справу і влаштувало міську жіночу прогімназію в 1883 р. у складі двох класів: підготовчого й першого. Рік за роком у ній відкривалися наступні класи до четвертого включно. У червні 1887 р. відбувся перший випуск учениць навчального закладу, які для продовження освіти перейшли до п'ятого класу Маріїнської жіночої гімназії, при якому все ж таки було створене паралельне відділення. Таких випусків міської прогімназії відбулося чотири [3, с. 12]. Зрозуміло, що такий порядок був тимчасовим, тому згодом у прогімназії було відкрито п'ятий і шостий класи.

Головним джерелом утримання навчального закладу була плата від учениць за право навчання, що поповнювалася із коштів міста сумами, яких не вистачало. Крім цих прямих джерел існували й інші, як от пожертвування, а також надходження від влаштування вечорів, концертів, гулянь тощо [3, с. 16].

На початку 1893 / 94 навчального року, за рішенням міської Думи і дозволом відповідного освітянського начальства, неповний середній навчальний заклад було перетворено в повну гімназію, що ознаменувалося відкриттям з першого серпня сьомого класу [3, с. 13–15].

Рівень розвитку Катеринослава, потреби промисловості губернії в інженерних кадрах наприкінці ХІХ ст., відчуття впевненості міського управління у власній спроможності були тими рушійними силами, що висунули на порядок денний завдання створення в місті вищого навчального закладу. Так, 17 квітня 1896 р. міська Дума ухвалила клопотання перед урядом про відкриття в Катеринославі вищого гірничого навчального закладу, на заснування якого передбачала виділити 200 000 крб і безкоштовно надати необхідну ділянку землі. Почин катеринославського міського управління знайшов підтримку губернського земства, а також ХХІ з'їзду гірничопромисловців Півдня Росії [1, с. 105; 11, с. 20].

Усебічне вивчення питання в урядових колах і позитивне ставлення до заснування навчального закладу ряду міністрів сприяло утворенню за розпорядженням імператора від 1 червня 1898 р. Комітету із збору пожертвувань і влаштуванню будівель для Катеринославського вищого гірничого училища під головуванням губернатора П. Святополк-Мирського. Саме начальнику губернії доручалося формування особового складу громадського колегіального органу,

що опікувався б створенням матеріальної бази майбутнього училища. Із числа державних службовців, підприємців та громадських діячів у члени комітету були запрошені катеринославський міський голова І. Греков та гласні міської Думи Я. Гололобов і М. Копилов [10, с. 1]. На першому засіданні Комітету було визнано за необхідне звернутися до головного спонсора – громадського управління Катеринослава – із пропозицією остаточно визначитися щодо обіцяних 200 000 крб на влаштування училища, термінів передачі коштів на потреби ВНЗ, а також стосовно місця, що буде надане містом під будівництво училищних приміщень із зазначенням його розмірів.

Двадцять восьмого жовтня 1898 р. міська Дума у відповідь на це звернення вирішила виділити 200 000 крб: за першою вимогою Комітету – 50 000 крб, а решту – щорічними внесками протягом шести років по 25 000 крб. Разом із цим було вирішено виділити ділянку міської землі на Соборній площі розміром у 10 407 кв. саж. [10, с. 2–3].

Вочевидь, за підказкою міського голови І. Грекова начальник губернії звернувся до дворянського зібрання Катеринославської губернії із клопотанням про передачу в розпорядження Комітету Потьомкінського палацу, що належав дворянству, для тимчасових занять у ньому перших двох курсів Гірничого училища. Саме тут 30 вересня 1899 р. відбулося відкриття вищого навчального закладу, а потім розпочалися навчальні заняття [10, с. 4–5, 11].

Наприкінці XIX ст., а саме в 1899 р., у Катеринославі, завдяки спільним зусиллям міського громадського управління, державних органів та земства склалась мережа початкових і середніх навчальних закладів, що утримувалися виключно на кошти міського бюджету або отримували з нього певну матеріальну підтримку. Зазначену сукупність освітніх установ, що тим чи іншим чином забезпечувалися коштами із міського бюджету, відображено у таблиці.

За відомостями таблиці, у Катеринославі міське громадське управління утримувало (або повністю фінансувало) жіночу міську гімназію, міське трикласне училище, три початкових чоловічих і два жіночих училища, початкове народне ім. О. Пушкіна та Благовіщенську школу для хлопців і дівчат.

У той самий час місто надавало фінансову підтримку низці закладів, у створенні яких брало більш-менш безпосередню участь. В їх числі: реальне училище, що отримало у 1899 р. 4 185 крб, підготовчий клас при ньому – 300 крб, безплатна жіноча школа – 250 крб, ремісниче відділення при першому міському трикласному училищі – 1 650 крб, недільна школа – 250 крб, Троїцька церковнопарафіальна школа – 600 крб. Таким чином, грошове забезпечення за рахунок міських бюджетних коштів мали 14 навчальних закладів Катеринослава.

Таблиця

Мережа початкових та середніх навчальних закладів Катеринослава та їх фінансове забезпечення міськими громадськими управліннями станом на 1899 р. [10, с. 178–179]

Початкові навчальні заклади та види їх фінансового забезпечення		Середні навчальні заклади та види їх фінансового забезпечення	
Утримання	Надання допомоги	Утримання	Надання допомоги
1) міське 3-класне училище (165 учнів); 2–4) три початкових чоловічих училища (392 учня); 5–6) два початкових жіночих училища (229 учениць); 7) Приходське училище ім. О. Пушкіна (155 учнів); 8) Благовіщенська школа для хлопців і дівчат (135 учнів)	9) безплатна жіноча школа / 3000 крб.; 10) ремісничі відділення при міському 3-класному училищі / 1650 крб.; 11) недільна школа / 250 крб.; 12) Троїцька церковнопарафіальна школа / 600 крб	13) жіноча міська гімназія / –?	14) реальне училище / 4185 крб.; підготовчий клас при ньому / 300 крб

У 1899 р. із міського бюджету на народну освіту було витрачено 68 254 крб, що становило 12% усіх видатків міста (586 029 крб) [10, с. 179]. Якщо порівняти останні відомості з аналогічними показниками за 1874 р., які вже згадувалися вище, то можна з'ясувати, що протягом чверті століття (1874–1899) видатки з боку самоврядування Катеринослава на міське шкільництво збільшилися більше ніж у 35 разів. У 6 разів зросла частка витрат на народну освіту у видатковій частині бюджету. Поряд із вищезазначеними навчальними закладами освітню функцію у місті здійснювало ще багато інших, в утриманні яких міський бюджет не брав участі.

Таким чином, протягом 1870–1890-х рр. міське громадське управління Катеринослава самостійно чи спільно із земством та державними органами здійснювало плідні заходи із започаткування навчальних закладів, а також брало участь в їх утриманні та зміцненні матеріальної бази. Народна освіта поступово перетворювалась на провідну галузь міського господарства.

Бібліографічні посилання

1. Двуреченська О. С. Органи міського самоврядування Катеринослава: формування, структура та напрямки діяльності (кінець XVIII – початок XX ст.) / О. С. Двуреченська. – Д., 2006.

2. *Двуреченська О. С.* Органи міського самоврядування Катеринослава: формування, структура та напрями діяльності (кінець XVIII – початок XX ст.): автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07. 00. 01 «Історія України» / Двуреченська Олександра Сергіївна. – Д., 2007.

3. Десятилетие 1883–1893 гг. Екатеринославской городской женской гимназии / [сост. Г. В. Донцов]. – Екатеринослав, 1894.

4. Екатеринослав. губерн. ведомости. – 1872. – № 86. – 28 окт.

5. Екатеринослав. губерн. ведомости. – 1874. – № 42. – 25 мая.

6. Екатеринослав. губерн. ведомости. – 1883. – № 18. – 2 марта.

7. Екатеринослав. губерн. ведомости. – 1884. – № 57. – 4 июля.

8. Екатеринослав. губерн. ведомости. – 1889. – № 29. – 15 апр.

9. Екатеринослав. губерн. ведомости. – 1889. – № 72. – 13 сент.

10. Екатеринославская губерния: памятная книжка и адрес-календарь на 1901 год. – Екатеринослав, 1900.

11. Історія Дніпропетровського національного університету / за ред. М. В. Полякова. – Д., 2003.

12. Отчет о денежных оборотах городских касс за 1874 год. – СПб., 1889.

13. Памятная книжка и адрес-календарь Екатеринославской губернии на 1889 год / сост. Н. С. Быстрицкий. – Екатеринослав, 1889.

Надійшла до редколегії 10.11.2011

УДК 94 (477) «18/19»

Л. В. Гриженко

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

**ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ ЗАЙНЯТОСТІ МІСЬКОГО
НАСЕЛЕННЯ КАТЕРИНОСЛАВЩИНИ В КОНТЕКСТІ
РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ В РЕГІОНІ
(КІНЕЦЬ ХІХ – ПОЧАТОК ХХ ст.)**

Проаналізовано проблеми зайнятості міського населення Катеринослави в контексті розвитку професійної освіти в регіоні на межі ХІХ – на початку ХХ ст. та висвітлено можливі альтернативи їх вирішення.

Ключові слова: ремісничі училища, ремісничі відділення, міське населення, професійна освіта.

Проанализированы проблемы занятости городского населения Екатеринославщины в контексте развития профессионального образования в регионе на рубеже ХІХ – начале ХХ в. и освещены возможные альтернативы их решения.

Ключевые слова: ремесленные училища, ремесленные отделения, городское население, профессиональное образование.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ОЛЕСЯ ГОНЧАРА

Кафедра історії України

НАДДНІПРЯНСЬКА УКРАЇНА: історичні процеси, події, постаті

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 10

Дніпропетровськ
Видавництво ДНУ
2012

УДК 94 (477)
ББК 63.3 (4 Укр – 4 Дні)я 5
Н 17

*Друкується за рішенням вченої ради
Дніпропетровського національного університету
імені Олеся Гончара згідно з планом видань на 2012 р.*

Редакційна колегія:

д-р іст. наук, проф. **С. І. Світленко** (відп. редактор), д-р іст. наук, проф. **А. Г. Болебрух**, д-р іст. наук, проф. **О. М. Бут**, канд. іст. наук **С. М. Каюк** (відп. секр.), д-р іст. наук, проф. **В. В. Іваненко**, д-р іст. наук, проф. **І. Ф. Ковальова**, д-р іст. наук, проф. **І. І. Колесник**, д-р іст. наук, доц. **О. Ф. Нікілев**, канд. іст. наук, доц. **О. А. Репан**, д-р іст. наук, проф. **В. С. Савчук**, д-р іст. наук, доц. **Ю. А. Святець** (заст. відп. ред.), д-р іст. наук, проф. **Ф. Г. Турченко**, д-р іст. наук, проф. **Г. К. Швидько**, д-р іст. наук, проф. **О. Б. Шляхов**, д-р іст. наук, проф. **В. О. Щербак**, д-р іст. наук, проф. **В. К. Якунін**.

Рецензенти:

д-р іст. наук, проф. **О. І. Журба**;
д-р іст. наук, проф. **В. В. Ченцов**.

Н 17 **Наддніпряньська Україна: історичні процеси, події, поста-
ті** : зб. наук. пр. / ред. кол. : С. І. Світленко (відп. ред.) та ін. – Д. :
Вид-во ДНУ, 2012. – Вип. 10. – 336 с.

ISBN 978-966-551-327-8

У десятому випуску збірника «Наддніпряньська Україна: історичні процеси, події, постації» розміщено матеріали, що стосуються маловивчених аспектів етносоціокультурної, соціальної, інтелектуальної, повсякденної, духовно-культурної історії великого регіону від козацьких часів до сьогодення. Значна частина статей видання розкриває актуальні питання історії освіти та науки Наддніпрянщини. Розрахований на науково-педагогічних працівників і науковців вищої школи й академічних установ, докторантів, аспірантів, студентів, учителів історії та всіх, хто цікавиться історією минулого Наддніпряньської України.

Постановами президії Вищої атестаційної комісії України від 08.06.2005 р. № 2-05 / 5 та від 14.04.2010 р. № 1-05-3 збірник включено до переліку наукових фахових видань України, у яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук за спеціальностями «історичні науки».

Збірник наукових праць відкритий для дискусійних матеріалів,
а тому його зміст не обов'язково збігається з точкою зору редакційної колегії.

ISBN 978-966-551-327-8

© Дніпропетровський національний
університет ім. Олеся Гончара, 2012
© Видавництво ДНУ, оформлення, 2012

ЗМІСТ

ЕТНОСОЦІОКУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ ІСТОРІЇ НАДДНІПРЯНЩИНИ ДОМОДЕРНИХ ЧАСІВ	3
Стороженко І. С. Теорія етногенезу Лева Гумільова як методологічний інструмент для дослідження етнічної історії українського козацтва	3
Репан О. А. Комісії у старосамарському ретраншементі як складова взаємодії російських військових та Коша (1750–1760 рр.).....	14
НАДДНІПРЯНСЬКА УКРАЇНА КІНЦЯ ХVІІІ – ПОЧАТКУ ХХ ст.: ПИТАННЯ ІСТОРІЇ ОСВІТИ	23
Яковенко Г. Г. Соціально-економічне становище гувернерів у дворянських родинах Харківської губернії наприкінці ХVІІІ – першій половині ХІХ ст.	23
Грибовський В. В. Катеринославське масонство Карла Олея: несподіваний наслідок освітньої реформи Михайла Сперанського	31
Кочергін І. О. Дворяни і навчальні заклади Катеринославської губернії у другій половині ХІХ ст.	38
Лучка Л. М. Роль бібліотечних осередків у розвитку медичної освіти Катеринославщини в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст.....	55
Дяченко О. В. Розвиток освіти на Полтавщині на початку 60-х рр. ХІХ ст.	65
Коробка В. М. Розвиток міського шкільництва в Катеринославі в 1870–1890-х рр.	77
Гриженко Л. В. Вирішення проблем зайнятості міського населення Катеринославщини в контексті розвитку професійної освіти в регіоні (кінець ХІХ – початок ХХ ст.)	85
ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ ІСТОРІЇ НАДДНІПРЯНЩИНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ ст.....	93
Литвинова Т. Ф., Якименко Л. І. Діалог чи конфронтація: позиції дворянства Лівобережної України щодо селянського питання напередодні Великої реформи	93
Січкарь О. О. Між «лібералізмом» та «консерватизмом»: концепція селянської реформи Г. П. Галагана	100
Кушлакова Н. М. Соціальний «портрет» засновників Харківського відділення імператорського російського технічного товариства	103